

Dati un stereotipi

Sestdiena, 2023. gada 26. augusts

MAD Jauniešu Festivāls

Liepājā

Ievads

Par sevi, kur strādāju / strādāšu, kāpēc te esmu. Par savu kontekstu / stereotipiem

Par šo darbnīcu:

- Būs par to, kā stereotipi, galvenokārt dzimtes un dzimuma lomās, slēpjas datos / datu komunikācijā / neapzinātos pieņēmumos patērējot datus
- Gribētos domāt, ka šī darbnīca būs derīga ikvienam, kuram rūp sabiedrības labklājība un taisnīgas kopienas
- Būšu priecīgs, ja pēc darbnīcas katrs no jums
 - **kritiskāk** uztvers datu komunikāciju
 - būs spējīgs **vārdos ielikt** problēmas datu komunikācijā un ieteikt risinājumus
- Brīdinājums / kontekstam:
 - Dati ir rīks, kas palīdz veidot stāstu.
 - Dati nav stāsts, un dati bez stāsta nav vērtīgi.
 - Datus pazūd cilvēki, pazūd bagātas un daudzpusīgas identitātes. Bet dati ir par cilvēkiem
 - Dati nav neitrāli: no ievākšanas līdz komunikācijai, visur ir iesaistīti cilvēki, tie padara datus subjektīvus. Nav objektīvu datu.

LŪDZU pārtrauciet mani, ja nav kas skaidrs / ja es runāju par neinteresantām tēmām / ja jums ir ieteikumi + būtiskāki piemēri / ja manis teiktajā parādās stereotipi + aizspriedumi

Stereotipi

Plaši pieņemts un vienkāršots uzskats par kādu cilvēku / cilvēku kopienas

Diskriminācija:

- atšķirīga attieksme pret cilvēkiem kad vajadzētu būt vienādi attieksmei
- parasti balstīta dzimuma / rases / kultūras / vecuma atšķirībās, un šīs atšķirības nav saistītas ar rīcību

Stereotipi veicina diskrimināciju. Diskriminācijas nenāk tikai no stereotipiem.

Piemēri:

- Stereotips: Vīrietim ir jātur durvis sievietei
 - *Paturēt durvis otram ir pieklājības pazīme. Visiem pret visiem vajag būt pieklājīgiem*
 - *Risinājums: Turēt durvis visiem*
- Diskriminācija: Vīrietis ienākot cilvēku grupā dod roku tikai vīriešiem
 - *Dot roku ir draudzības / pazīšanās pazīme. Draugus mēs veidojam (vajadzētu veidot) pēc personības, nevis pēc dzimuma. Draudzību paplašināt ir labi, visi cilvēki ir pelnījuši labas attiecības.*
 - *Risinājums:*
 - *Visiem: skaļi izteikt novērojumu (stiprāk tiem, kas saņem)*
 - *Vīriešiem: ja dod roku kādam grupā, dod visiem. Neatņemt rokasspiedienu maz pazīstamiem vīriešiem*
 - *Sievietēm: Sniegt roku vīrietim, ja tas dod roku citiem grupā*
- Stereotips + diskriminācija: "Lūdzu puīši saliekam krēslus uz skatuves"
 - *Palīdzēt (salikt krēslus) ir visiem vēlama īpašība. Spēks ir īpašība, ko uztrenē, neatkarīgi no dzimuma. Pietam, krēsli nav pārāk smagi - tam nevajag trenēties.*
 - *Risinājums: "Palīdzēsīm visi"*

Konteksts

Lavtījā galvenie stereotipi, ar kuriem saskaramies ir par

- Dzimuma lomu sabiedrībā (darbā, mājās, sarunās)
- Valodas spējas un izvēles (krievu, amerikāņu)
- (mazāk) Rasisms (citas ādas krāsa, citi sejas vaibsti)

Datu dzīves cikls

Nav precīzs, daļas saplūst, jāskatās pēc situācijas

1. Ievākšana
 - a. *Data collection*
2. Apkopošana / sakārtošana
 - a. *Data engineering / cleaning*
3. Analizēšana / filtrēšana
 - a. *Data analysis*
4. Pasniegšana
 - a. *Data visualization*

Publika saņem datus pašās beigās, bet viņus ietekmē lēmumi, kas veikti pašā sākumā

Labas un sliktas pazīmes

Datos / datu komunikācijā:

- Stereotipi parādās pieņēmumos pasniedzot datus
- Vizuāļos / izvēlētos virsrakstos

Piemēri

Iespējamie stereotipi katrā datu dzīves cikla daļā ar piemēriem

1. Facebook : datu nodošana veidojot kontu soc. tīklā, klasiskais jautājums
 - a. Labi: ja tiek izmantots, lai pielāgotu atbalsta metodes īpašām grupām
 - i. *key: atbalsts = grupa ir norādījusi, ka tāds atbalsts vajadzīgs*
 - b. Slikti: ja tiek izmantots, lai realizētu citas grupas redzējumu
 - i. *key: viena grupa risina citas grupas problēmas to neiesaistot / neapzinoties sekas / apslēptos pieņēmumus*
2. Mans piemērs
 - a. Es, universitātes darbinieks, redzu studentu reģistrācijas datus. Man rūp atriecīgās programmās, attiecīgos priekšmetos studentu atzīmes. Reģistrēšanas sistēma ir mainījusies, es ignorēju visas rindiņas ar man nesaprotamiem ierakstiem
3. ChatGPT : es nedarīšu, lūgšu citam to izdarīt - nedomājot par sekām
 - a. Liels, nepateicīgs darbs filtrēt vēlamos datus
4. PRC vizuāļi :
 - a. Kādus stereotipus jūs te redzat?
 - b. Pilnas ģimenes, sieviete + vīrietis, sieviete īsāka, vidējais tikai no visiem

Jautājumi sev un citiem

Ko domāt / prasīt, saskaroties ar datiem / infografikiem / informācijas komunikāciju

1. **Kas notiek?** (virspusēji, pirmie iespaidi)
 - Kas tiek komunicēts / parādīts?
 - Kādā formātā tiek parādīts?
2. **Kāpēc tas notiek?** (dziļāk, identificējot kontekstu)
 - Kurš to ir veidojis?
 - Kam tas ir domāts?
 - Ar kādu nolūku tas ir ticis veidots?
3. **Kas slēpjas aiz notiekošā?** (motivācija, aizspriedumi)
 - Kādi stereotipi tiek atspoguļoti?
 - Kādi pieņēmumi tika veikt apkopojot informāciju?
 - Kādi pieņēmumi veikti veidojot grafiku? Vai tie ir pamatoti / nepamatoti?
 - Ko es jūtu redzot šo grafiku? Ko grafika autori grib, lai es jūtu?
 - Kāda informācija pietrūkst, lai stāsts būtu pilnīgāks?
 - Kas pietrūkst, lai stāsts tuvāk atspoguļotu cilvēkus un to kontekstu, par ko ir šie dati?

Dalībnieku iesaiste

Dati pa grupām

Saliek pa grupām, 3-4. Katrai grupai dod izdrukātu vienu no diviem piemēriem.

Atbildiet uz katru no 3 jautājumiem

1. Seksuālās aizskaršanas datu publicēšana
 - a. Ievāktais nav tas pats, kas faktiskais
 - b. Ir iemesli, kāpēc neievākt datus
 - c. Lielākas rūpes reizēm nozīmē sliktāka bilde
2. Sieviešu zinātnieču pārsvars
 - a. Sieviešu pārkums / vienlīdzība nenozīmē uzreiz kaut ko labu
 - b. Zinātniecēm maksā mazāk Latvijā nekā citās valstīs
 - c. Zinātnieka darbs ir nestabils (Eiropas projekti) un neparedzams (darba vietas, amati)

Vai jūs te saskatāt problēmu? Cik lielu / mazu / vispār? Par kādiem cilvēkiem ir šie dati? Kur ir viņu stāsti?

Kopēja diskusija

Kur / kad jūs esat ar stereotipiem saskārušies? Kā jūs par to jūtaties?

Ko jūs darījāt / gribētu darīt šādas situācijas / izvēlēs?

Vai var būt "pozitīvi" stereotipi?

Papildus piemēri (ja ir laiks)

Par katru: Kāpēc tas notiek? Kā izjūtam sekas? Kurš ir atbildīgs par situācijas maiņu?

Maneji

Situācija: Publiskās diskusijās parasti runā tikai vīrieši

Problēma: Vienāds daudzums vīr/siev. Ekspertīze nav (parasti) saistīta ar dzimumu

- Līdzko runā tikai sievietes, vienmēr komentāri par to
- Mediju diskusijās: 67% / 33% sadalījums
 - https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/24.05.2023-sievietes-loma-svarigas-tv-un-radio-diskusijas-kas-mainijies-gada-laika.a509778/?utm_source=MBpoust&utm_campaign=news&utm_medium=soc

Jauni vīrieši un pašnāvība

Situācija: Izplatīts komentārs: "Jauni vīrieši veic pašnāvības vairāk nekā jaunas sievietes"

Problēma: Šāds apgalvojums liek uzsvāru uz pēdējā soļa, nevis uz to, kas tur noved

- Jauniem vīriņiem vairāk sanāk, bet jaunas sievietes vairāk mēģina
- Dažādi iemesli centieniem (vardarbīgas attiecības vs. vecāki šķīrušies)
 - 14-26 g.v. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6439147/>

Vīriešu / sievietes darbi

Situācija: Izplatīts skatījums: "Ir darbi, kas ir piemēroti sievietēm, citi vīriešiem"

Problēma: Dzimtes lomas ir sociāli konstruētas. Vajag darīt to, kas tevi aizrauj

- IT puīši + meitenes pirmā stāvā: kādreiz sievietes tieši bija tās, kuras dabrojās ar datoriem, kad tas bija zemi pelnošs darbs (Invisible Women piemērs)
- Bērni un jaunieši iemācās dzimtes un dzimumu stereotipus caur spēlēm, grāmatām, filmām, un tos atdarina.
 - <https://www.quebec.ca/en/family-and-support-for-individuals/childhood/child-development/effects-stereotypes-personal-development/effects-stereotypes-career-choices>
- Gan vīrieši, gan sievietes zemapziņā diskriminē pret sievietēm pieņemot darbā
 - <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4554714/>

Sievietēm / vīriešiem nav "bioloģiski piemērotāki" darbi. Šāds maldinošs uzskats rodas, jo:

- Tās ir sekas no vēsturiskas diskriminācijas / stereotipiem
- Par atšķirībām *vidējos*, šķietami *neitrālos* rādītājus (garums, muskuļu daudzums):
 - Rādītāji vispār nav saistīti ar individuālā cilvēka izvēlēm / ieroebžojumiem
 - Darbi modernā pasaulē ir pielāgoti pēc prasmēm - darbus sadalīt pēc šiem rādītājiem nav atļauts pēc likuma (burtiski: diskriminācija)

Ieteikumi

Ko darīt

Ievācot datus, uz ko skatīties, kam pievērst uzmanību, lai izvairītos no neapzinātiem aizspriedumiem / pieņēmumiem. Tāpat arī saņemot datus, ko meklēt

- Skaidri paud savu (datu ievācēja / pasniedzēja) kontekstu
 - Lasītājam būs skaidrāk, kā tas var ietekmēt sekojošos datus
- Veidojot aptauju, vienmēr iekļaut iespēju atstāt komentārus par aptauju, teksta formā.
 - Dod iespēju citiem identificēt nevērotus aizspriedumus ("bias")
- Norādīt, kā / kam dati tiks izmantoti, *pirms* datus ievāc.
 - Nodrošina, ka informāciju labprātīgāk = pilnīgāk nodod
- Iesaistīt pētījuma veidošanā tos, par kuriem ir pētījums
 - Nodrošina mazāk aizspriedumus, godīgāku + aptverošāku redzējumu

Avoti

Women in Digital Scoreboard

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>

Gender Equality Index 2022

<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2022/LV>

Data Feminism

Catherine D'Ignazio, Lauren F. Klein

<https://mitpress.mit.edu/9780262547185/data-feminism/>

Beyond Data

Elizabeth Renieris

<https://mitpress.mit.edu/9780262047821/beyond-data/>

Datasheets for Datasets

Timnit Gebru et al.

<https://cacm.acm.org/magazines/2021/12/256932-datasheets-for-datasets/abstract>

Pusaudžu Resursu Centrs

2023. gada 17. maija ieraksts

<http://www.facebook.com/pusaudzim/posts/pfbid02esK8N2pFPiWrxFDUa7svnErZa3vgJpsEbEamXRHJV7P3hvhHsoCdToLCgTGPKfnBfl>

The Wall Street Journal

2023. gada 24. jūlija raksts

<https://www.wsj.com/articles/chatgpt-openai-content-abusive-sexually-explicit-harassment-kenya-workers-on-human-workers-cf191483>

Government of Quebec

2023. gada 28. jūnijs

<https://www.quebec.ca/en/family-and-support-for-individuals/childhood/child-development/effects-stereotypes-personal-development/effects-stereotypes-career-choices>